

Éltető Ödön–Havasi Éva

### AZ ELEMZÉSI EGYSÉG ÉS AZ EKVIVALENCIASKÁLA MEGVÁLASZTÁSÁNAK HATÁSA A JÖVEDELMI EGYENLŐTLENSÉGRE ÉS SZEGÉNYSÉGRE

#### Az ekvivalenciaskála fogalma

Az emberek jövedelmét többféleképpen is elemezhetjük. Kiindulhatunk az egyes emberek személyes jövedelméből, a családok, illetve háztartások összjövedelméből vagy a családok egy főre, illetve egy fogyasztási egységre jutó jövedelméből is.

A jólét, illetve az életkörülmények megítélése szempontjából az egyes emberek személyes jövedelme önmagában nem meghatározó. Az egyén jóléte, tényleges jövedelmi pozíciója függ a vele közös háztartásban élő – azonos jövedelmi és fogyasztási egységet alkotó – többi családtag, illetve háztartástag jövedelmi viszonyaitól is.

Amennyiben a különböző családtípusokban élők megélhetési költségeinek kiszámítása, illetve életszínvonalának összehasonlítása esetében figyelembe akarjuk venni azt a tényt, hogy a háztartások kiadásainak egy része nem lineárisan növekszik a háztartás méretével, akkor az egy főre jutó jövedelem helyett az egy fogyasztási egységre jutó jövedelmet érdemes használni. Az ekvivalens jövedelem mérőszáma esetén a család méretének növekedésével a család tagjai csökkenő súllyal szerepelnek. Az ekvivalenciaskála tehát a különböző nagyságú és eltérő összetételű háztartásokban élő személyek jövedelmének és fogyasztásának összehasonlítására szolgáló viszonyszám. Ez a viszonyszám azt fejezi ki, hogy egy adott háztartás jövedelemin-fogyasztási szükséglete hányszorosa a referenciaháztartás hasonló szükségletének.

Sokféle, egyszerűbb és bonyolultabb ekvivalenciaskála használatos, melyek közül négy főbb típust szoktak megkülönböztetni: a *viselkedési*, a *parametrikus*, a *szubjektív* és a *szakértői* skálát. A gyakorlatban ez utóbbi használata a leggyakoribb. Természetesen nagyobb számban találunk vegyes típusokat is, melyek a tiszta típusok valamilyen kombinációját jelentik.

A nemzetközi gyakorlatban használt skálák mechanikus átvétele helyett a hazai viszonyokra érvényes ekvivalenciaskála kidolgozására lenne szükség.<sup>1</sup> Ez a gondolat már a hatvanas években megfogalmazódott, de a mai napig is aktuális. A Statisztikai

<sup>1</sup> Erre hívja fel a figyelmet már a hatvanas években Ferge Zsuzsa a Statisztikai Szemlében megjelent írásában, ahol kísérletet is tesz a skála empirikus meghatározására (ld. Ferge 1965).

Hivatalban sikerült egy empirikus alapokon nyugvó, reális ekvivalenciaskálát kialakítanunk, mely mindmáig az íróasztalfiókban hever, illetve néhány érdeklődő szakember olvashatott róla. Egy új skála bevezetése ugyanis sokoldalú szakmai és egyéb egyeztetést és konszenzust igényel. Mielőtt az ekvivalenciaskálák hatásait vizsgálnánk röviden, bemutatjuk a lineáris regressziós modell alapján kapott hazai ekvivalenciaértékeket.

### *A hazai ekvivalenciaskála és kapcsolata a leggyakrabban használt skálákkal*

A számítás egy lineáris regressziós modellen alapul.

$$Y = \beta_0 + \beta_1 * t + \beta_2 * k_1 + \beta_3 * k_2$$

ahol:

$Y$  = a háztartás folyó fogyasztási kiadása

$t$  = a felnőttek száma a háztartásban

$k_1$  = a 8-14 éves gyermekek száma a háztartásban

$k_2$  = a 0-7 éves gyermekek száma a háztartásban

A számításokat a *Háztartási költségvetési felvétel* 1998. és 1999. évi éves adatállományából végeztük el. Az ezzel a függő változóval képzett regressziós modellt különböző rétegekre is alkalmaztuk, s végül a számítási eredményeket értékelve a legalacsonyabb és legmagasabb jövedelmi tizedbe tartozók és az egyszemélyes háztartások elhagyása után adódó ekvivalenciaértékeket fogadtuk el. A paramétereket az 1. táblázat foglalja össze:

1. táblázat

A lineáris regressziós modell alapján nyert ekvivalencia-értékek

| Első felnőtt<br>$\lambda_0$ | Többi felnőtt<br>$\lambda_1$ | 8–14 éves gyerek<br>$\lambda_2$ | 0–7 éves gyerek<br>$\lambda_3$ |
|-----------------------------|------------------------------|---------------------------------|--------------------------------|
| 1                           | 0,673                        | 0,560                           | 0,513                          |

*Forrás:* KSH, Háztartási költségvetési felvétel, 1999

A modell végső verziója számos hipotézis tesztelése és elvetése után született, melyekből itt csak némi ízelítővel szolgáltunk. Sem a lakásfenntartási kiadás nélküli, sem az élelmiszer-résarány alapján számolt paraméterek nem tűntek elfogadhatónak. Kísérletet tettünk logisztikus regressziós modellekkel is, de végül – az észet kollegák tapasztalatait is áttanulmányozva – a lineáris regressziós módszert fogadtuk el. A legtöbb modell mellőzi a legalacsonyabb és legmagasabb jövedelmű rétegeket, mivel ezek fogyasztási szokásai lényegesen eltérhetnek az átlagostól. Mi is ezt tettük, s az így nyert paraméterek már ellentmondásmentesek, s a szakmai tapasztalatainkkal is egyezők.

*Az ekvivalenciaskála próbálkozások sorozatának végeredménye. A módszer egzakt, bárki számára követhető és felülvizsgálható, de természetesen számos ponton a*

*hazai fogyasztási szokásokat, életszínvonalat illetően előfeltevésekkel él. Lényegét tekintve parametrikus módszer ugyan, de – az összes többi skála megalkotásához hasonlóan – szakértői becsléseket is tartalmaz.*

Az ekvivalenciaskála megválasztása, használata bizonyos rétegeket előnyösebb helyzetbe hoz, míg mások számára érdeksérelmekkel jár. A nemzetközi összehasonlításokban pedig egyes országok nyerhetnek, míg mások veszíthetnek. A meglevő gyakorlat megváltoztatásához nemcsak szakmai, hanem politikai konszenzusra is szükség van, mind az országon belül, mind pedig a nemzetközi porondon. Ugyanakkor a skálák használatát illetően nem született konszenzus sem itthon, sem külföldön, még akkor sem, ha a nemzetközi összehasonlításokban szinte mechanikusan az OECD2-skálával számolnak. Ennek negatív hatásaival a következő fejezetben részletesen is foglalkozunk.

A következőkben a leggyakrabban használt skálák jövedelemeloszlásra, jövedelmi egyenlőtlenségekre, szegénységre gyakorolt hatását vizsgáljuk, bemutatva a mögöttük meghúzódó értékpreferenciákat is.

## **Az ekvivalenciaskálák hatása a jövedelemeloszlásra és a szegénységre**

### *Az ekvivalenciaskála és a jövedelemeloszlás*

*Mindegyik ekvivalenciaskála a háztartás fogalmából indul ki, mivel a közös háztartásban élő személyek közös jövedelmi és fogyasztási egységet alkotnak. Egy adott háztartás tagjainak jóléte függ a benne élő többi háztartástag jólététől. A háztartás fogalma tehát nem azonos a család fogalmával. A háztartásban élők alkothatnak családot, de ez nem szükségszerű. Sőt az is gyakori eset, hogy több család egy közös háztartás tagja.*

*A fogyasztási egységek esetében azt is feltételezzük, hogy a javak a háztartáson belül egyenlő módon kerülnek elosztásra. Azaz a háztartáson belüli egyenlőtlenségek rejtve maradnak. Bár tudjuk, hogy a férfiak és nők, valamint a szülők és gyermekek generációi között lehetnek elosztási egyenlőtlenségek, ezek figyelembevétele nem valószínűsíthető.*

Az ekvivalenciaskála megválasztásánál a két lehetséges szélső érték közül az egyik az, amikor minden személy azonos értéket, 1-et képvisel, a másik pólus pedig az, amikor a háztartás – taglétszámától függetlenül – mindig 1 egységet alkot. Az első esetben azt feltételezzük, hogy a háztartás minden egyes tagja azonos mértékben növeli a háztartás összkiadását, míg a második esetben abból indulunk ki, hogy a háztartások összkiadása független a taglétszámtól.

*Minél magasabb egy ország életszínvonala annál inkább indokolt a taglétszámmal lineárisan változó skála helyett egy, a taglétszámtól kevésbé függő, degresszív skála alkalmazása. Egy olyan országban, ahol a háztartások összkiadásán belül az élelmiszerkiadások részaránya nagyon magas, ott egy taglétszámmal egyenletesen növekvő egységskála indokolt. Azon országokban azonban, ahol az összkiadás zömét a rezsiköltségek, a tartós beruházásokra költött összegek teszik ki, ott egy taglétszámtól kevésbé függő skálát lehet és érdemes alkalmazni.*

Az elmondottakból az is következik, hogy az országok közötti korrekt összehasonlításokhoz különböző – minden egyes ország fejlettségi szintjének, fogyasztási szerkezetének megfelelő – nemzeti skálát kellene alkalmazni. A nemzetközi összehasonlíthatóság alapja – a mai gyakorlattal szöges ellentétben – nem az, hogy közös, nemzetek fölötti skálát használunk, hanem az, hogy figyelembe vesszük a nemzeti sajátosságokat, s ezt érvényesítjük az ekvivalenciaskála használatakor.

Kezdetben az OECD1-skála használata volt a legelterjedtebb, de napjainkban már az OECD2-skálát használják. Mindkét skála szakértői becslésen alapul, de parametrikus formában is felírható.

Az OECD1-skála esetében az első felnőtt 1, a további felnőtt 0,7 egységet, s a gyermekek 0,5 ekvivalenciaértéket képviselnek. Az OECD2-skála esetében az első felnőtt 1, a további felnőtt 0,5 egységet, s a gyermekek 0,3 ekvivalenciaértéket kapnak.

A magyar ekvivalenciaskála – végeredményét tekintve – sokban hasonlít az OECD1-skálához, de nagyon távol áll az Európai Unió országaiban használt OECD2-skálától. A lineáris regressziós modellből számított paraméterek a következők: az első felnőttre 1, a további felnőttre 0,7, a 8–14 éves gyerekekre 0,6 és a 1–7 évesekre 0,5.

Nézzük meg, hogy az egységskálák megválasztása hogyan hat a társadalom különböző csoportjainak, rétegeinek jövedelmi pozíciójára.

Az nyilvánvaló, hogy az egy főre jutó jövedelmet vagy fogyasztását alapul vevő számításokhoz képest az összes többi valamilyen mértékben leértékeli a növekvő taglétszámot és különösen a gyermekek szerepét a háztartásban. Az egy főre vetített jövedelmekhez képest az OECD-skálák és a magyar skála is előnyösebb pozíciót biztosít az egytagú, illetve a kisebb taglétszámú háztartásoknak, és jobb helyzetbe hozza a felnőtteket a gyerekekhez viszonyítva.

## 2. táblázat

A személyes nettó jövedelmek alapján képzett népességtizedek részesedése az összes személyes jövedelemből egy főre jutó jövedelem, magyar, OECD1 és OECD2 fogyasztási egység alapján számolva, 2000, százalék

|        | 1.    | 2.  | 3.  | 4.  | 5.  | 6.  | 7.   | 8.   | 9.   | 10.  |
|--------|-------|-----|-----|-----|-----|-----|------|------|------|------|
|        | Tized |     |     |     |     |     |      |      |      |      |
| 1 fő   | 3,9   | 5,8 | 6,8 | 7,7 | 8,6 | 9,4 | 10,4 | 11,7 | 13,7 | 22,1 |
| Magyar | 4,3   | 6,1 | 7,0 | 7,8 | 8,6 | 9,4 | 10,3 | 11,5 | 13,5 | 21,5 |
| OECD1  | 4,1   | 6,0 | 6,9 | 7,8 | 8,5 | 9,4 | 10,3 | 11,6 | 13,5 | 21,8 |
| OECD2  | 4,5   | 6,4 | 7,2 | 7,9 | 8,5 | 9,4 | 10,2 | 11,3 | 13,3 | 21,4 |

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

A jövedelemeloszlás esetében az egy főre jutó jövedelem alapján számított egyenlőtlenségi mutatók értékei a legmagasabbak, és az OECD2 alapján számítottak a legalacsonyabbak. A jelenleg leggyakrabban használt skála az összes többi skálához

képest felértékeli a jövedelmi (kiadási) egyenlőtlenségeket, az Európai Unió országaiiban használt és az Eurostat által is támogatott OECD2-skála pedig nyilvánvalóan alulértékeli.

### 3. táblázat

A főbb egyenlőtlenségi mutatók egy főre jutó jövedelem, OECD1 és OECD2 fogyasztási egység alapján számolva, 2000

|                            | 1 főre jutó<br>jövedelem<br>alapján | Magyar                     | OECD1  | OECD2  |
|----------------------------|-------------------------------------|----------------------------|--------|--------|
|                            |                                     | fogyasztási egység alapján |        |        |
| A 10. és 1. decilis aránya | 5,6                                 | 5,0                        | 5,4    | 4,8    |
| A 8. és 2. decilis aránya  | 2,0                                 | 1,9                        | 1,9    | 1,8    |
| Éltető–Frigyes-index, %    | 206                                 | 198                        | 197    | 197    |
| Robin Hood-index, %        | 17,9                                | 16,8                       | 17,2   | 16,2   |
| Gini-mutató                | 0,2524                              | 0,2372                     | 0,2442 | 0,2287 |

*Forrás:* KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

A tizedik decilisbe (felső tizedbe) és az első decilisbe (alsó tizedbe) tartozók átlagjövedelmének egymáshoz viszonyított aránya az elemzések során kitüntetett szerephez jut. Minél nagyobb ez a számarány, annál egyenlőtlenebb a társadalom. Gyakran nemcsak a két szélső tized jövedelmét hasonlítják össze, hanem a közbülső jövedelmi tizedek jövedelmeit is, esetünkben a 8. és a 2. tizedét.

Az átlag feletti jövedelemből élők átlagjövedelmének az átlag alattiak százalékában kifejezett értékét nevezzük Éltető–Frigyes-indexnek.

A Robin Hood-index arra ad választ, hogy az átlag fölött élők jövedelméből mennyit kellene átcsoportosítani a szegényebbek javára ahhoz, hogy a teljes jövedelmi egyenlőség megvalósuljon.

A Gini-index a jövedelmi egyenlőtlenség legegyszerűbb szintetikus mutatója. A mutató neutrális jellegű, mert érzéketlen az egyenlőtlenség természetére, azaz növekedhet a gazdagok egyenlőtlenségének növekedése következtében úgy is, hogy a szegények egyenlőtlensége semmit sem változott.

## 4. táblázat

A különböző jövedelmi tizedekbe tartozó háztartások részaránya az egy főre jutó, a magyar, az OECD1 és OECD2 fogyasztási egységre jutó jövedelem alapján számolva, 2000, százalék

| Jövedelmi<br>tizedek | 1 főre jutó<br>jövedelem<br>alapján | Magyar                     | OECD1 | OECD2 |
|----------------------|-------------------------------------|----------------------------|-------|-------|
|                      |                                     | fogyasztási egység alapján |       |       |
| 1. tized             | 6,8                                 | 8,3                        | 8,3   | 11,0  |
| 2. tized             | 7,6                                 | 9,6                        | 9,8   | 11,7  |
| 3. tized             | 8,3                                 | 9,8                        | 9,9   | 10,8  |
| 4. tized             | 9,2                                 | 10,7                       | 10,6  | 10,2  |
| 5. tized             | 9,9                                 | 10,2                       | 10,2  | 9,7   |
| 6. tized             | 10,7                                | 10,2                       | 10,2  | 9,5   |
| 7. tized             | 11,3                                | 10,2                       | 10,1  | 9,2   |
| 8. tized             | 11,6                                | 10,3                       | 10,1  | 9,1   |
| 9. tized             | 12,0                                | 10,2                       | 10,1  | 9,2   |
| 10. tized            | 12,6                                | 10,8                       | 10,7  | 9,6   |
| Együtt               | 100,0                               | 100,0                      | 100,0 | 100,0 |

*Forrás:* KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

Látványos és egyben elgondolkodtató különbségeket eredményez a különböző skálák használata a legalacsonyabb és legmagasabb jövedelmi tizedbe, illetve ötödbe tartozó háztartások arányát illetően. Egy főre jutó jövedelemmel számolva a háztartások 6,8%-a tartozik a legalacsonyabb jövedelmi tizedbe, míg a magyar, illetve az OECD1-skála alkalmazása esetén 8,3%-a, OECD2-skálánál pedig 11%-a. Az eltérés a két végpontot figyelembe véve több mint 4%. A legmagasabb jövedelmi tizedbe tartozó háztartások aránya a jelenlegi KSH-számítás szerint 12,6%, míg a nemzetközi gyakorlat alapján számolva 9,6%-a, a különbség 3%. Miből adódik ez az eltérés?

Annak a valószínűsége, hogy az egyedülálló háztartások a legalsó jövedelmi tizedbe kerülnek, az egy főre jutó jövedelem alapján számítva 0,3 – azaz a saját súlyarányuk felénél is kisebb. A magyar és az OECD1-skála szerint 0,9 – ami saját súlyarányukkal közel azonos valószínűséget jelent, míg az OECD2-skálával számolva 1,8 – vagyis saját súlyarányuk majdnem duplája. Ugyanezek az előfordulási valószínűségek ellentétesen alakulnak, ha a legmagasabb jövedelmi tizedbe kerülés esélyeit vizsgáljuk.

A magas taglétszámú háztartásokat illetően az előbbi tendenciák éppen fordítottan érvényesülnek.

## 5. táblázat

A különböző taglétszámú háztartások egyes jövedelmi tizedekbe tartozásának valószínűsége saját részarányukhoz viszonyítva (RISK mutatók) eltérő ekvivalens jövedelmek alapján, 2000

| Ekvivalencia-skála      | Ötöd | Háztartások taglétszáma |     |     |     |      |     |           |
|-------------------------|------|-------------------------|-----|-----|-----|------|-----|-----------|
|                         |      | 1                       | 2   | 3   | 4   | 5    | 6   | 7 és több |
| Egy főre jutó jövedelem | 1.   | 0,2                     | 0,3 | 0,7 | 1,1 | 2,0  | 2,6 | 2,7       |
|                         | 2.   | 0,5                     | 0,7 | 1,0 | 1,1 | 1,4  | 1,3 | 1,2       |
|                         | 3.   | 1,0                     | 1,0 | 1,1 | 1,1 | 0,7  | 0,6 | 0,5       |
|                         | 4.   | 1,4                     | 1,3 | 1,1 | 0,9 | 0,5  | 0,3 | 0,3       |
|                         | 5.   | 1,7                     | 1,6 | 1,1 | 0,8 | 0,4  | 0,2 | 0,2       |
| Magyar                  | 1.   | 0,2                     | 0,4 | 0,8 | 1,1 | 2,0  | 2,7 | 2,8       |
|                         | 2.   | 0,6                     | 0,7 | 1,0 | 1,1 | 1,4  | 1,2 | 1,2       |
|                         | 3.   | 1,0                     | 1,0 | 1,1 | 1,1 | 0,8  | 0,6 | 0,5       |
|                         | 4.   | 1,4                     | 1,3 | 1,1 | 0,9 | 0,50 | 0,3 | 0,3       |
|                         | 5.   | 1,7                     | 1,5 | 1,0 | 0,8 | 0,4  | 0,2 | 0,2       |
| OECD1                   | 1.   | 1,1                     | 0,7 | 0,9 | 1,0 | 1,7  | 2,1 | 2,4       |
|                         | 2.   | 1,2                     | 0,9 | 0,9 | 0,8 | 1,2  | 1,3 | 1,0       |
|                         | 3.   | 1,1                     | 1,0 | 0,9 | 1,0 | 0,9  | 0,8 | 0,8       |
|                         | 4.   | 0,8                     | 1,2 | 1,1 | 1,1 | 0,8  | 0,5 | 0,7       |
|                         | 5.   | 0,9                     | 1,2 | 1,1 | 1,0 | 0,6  | 0,3 | 0,2       |
| OECD2                   | 1.   | 2,0                     | 0,8 | 0,8 | 0,8 | 1,2  | 1,3 | 2,0       |
|                         | 2.   | 1,3                     | 1,0 | 1,0 | 0,9 | 1,0  | 1,6 | 0,4       |
|                         | 3.   | 0,7                     | 1,1 | 1,0 | 0,9 | 1,3  | 0,9 | 1,2       |
|                         | 4.   | 0,5                     | 1,0 | 1,1 | 1,2 | 0,7  | 0,8 | 1,0       |
|                         | 5.   | 0,5                     | 1,0 | 1,1 | 1,2 | 0,8  | 0,4 | 0,4       |

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

Az egy főre jutó jövedelem alapján számolva az első tizedbe tartozó háztartások átlagos taglétszáma 3,9, míg az OECD2-skála szerinti jövedelmi eloszlást alapul véve csak 2,4. A tizedik decilisbe sorolt háztartások esetében az átlagos taglétszám rendre 2,1 és 2,8. Az egy főre jutó számításokkal szemben a hazai és az OECD-skálák növekvő mértékben leértékelik a taglétszám és ezen belül is különösen a gyerekszám jövedelmi helyzetben játszott szerepét.

## 6. táblázat

A különböző fogyasztási egységek alapján számított legalacsonyabb és legmagasabb jövedelmi tizedbe tartozó háztartások átlagos taglétszáma és a taglétszám szórása

|        | I.                                           |         | 10.    |         |
|--------|----------------------------------------------|---------|--------|---------|
|        | decilisbe tartozó háztartások taglétszámának |         |        |         |
|        | átlaga                                       | szórása | átlaga | szórása |
| 1 fő   | 3,9                                          | 1,6     | 2,1    | 1,1     |
| Magyar | 3,2                                          | 1,7     | 2,5    | 1,2     |
| OECD1  | 3,2                                          | 1,7     | 2,5    | 1,2     |
| OECD2  | 2,4                                          | 1,6     | 2,8    | 1,2     |

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

A háztartás taglétszáma és még inkább a háztartásban élő gyermekek száma az OECD2-skála kivételével negatív kapcsolatban van a jövedelmi decilis értékekkel. Vagyis a taglétszám és a gyermekszám növekedése a jövedelem csökkenésével jár együtt. Ez a negatív kapcsolat az egy főre jutó jövedelmek alapján képzett tizedek esetében a legszorosabb, a magyar skála esetében már lényegesen kisebb, s az OECD1-skála használata mellett már nagyon gyenge. Az OECD2-skála alapján az összefüggés iránya is megfordul!

### Az ekvivalenciaskála hatása a szegénységre

Az ekvivalenciaskála megválasztása, mint azt az előző fejezetben számításokkal is alátámasztottuk, lényeges változásokat eredményez a jövedelmek nagyságában, a jövedelem-eloszlás sajátosságaiban, a jövedelmi egyenlőtlenségekben. Legalább ennyire fontos a szerepe a szegénység mérésének területén is.

Az egyik legvitatottabb kérdés a szegénységben élők száma és népességen belüli aránya. Először is erre – a nemcsak szakmailag, hanem politikailag is aktuális – kérdésre keressük a választ különböző ekvivalenciaskálákat használva, bemutatva a szegénység mélységére vonatkozó értékeket is.

## 7. táblázat

A szegény (medián 60 %-a alatt élő) háztartások és személyek száma és aránya különböző ekvivalenciaskálák alapján, 2000

|        | Háztartások |        | Személyek |        |
|--------|-------------|--------|-----------|--------|
|        | száma       | aránya | száma     | aránya |
| 1 fő   | 310 495     | 8,3    | 1 177 229 | 11,8   |
| Magyar | 290 900     | 7,8    | 929 435   | 9,3    |
| OECD1  | 290 718     | 7,8    | 923 215   | 9,3    |
| OECD2  | 369 877     | 9,9    | 903 689   | 9,1    |

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

**8. táblázat****A szegénység mélysége eltérő ekvivalenciaskálák választása esetén**

|                           | Normatív szegénységi rés, % |
|---------------------------|-----------------------------|
| 1 fő                      | 23,1                        |
| Magyar fogyasztási egység | 22,2                        |
| OECD1 fogyasztási egység  | 21,6                        |
| OECD2 fogyasztási egység  | 20,8                        |

*Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000*

Ha a szegénység kiterjedtségét a szegény háztartások arányával mérjük, akkor a legnagyobb arányszám – minden tizedik háztartás szegény – az OECD2-skála használatával adódik. Ami a szegények lakossági részesedését illeti, az egy főre jutó jövedelem alapján számolva kapjuk a legmagasabb, közel 12%-os részarányt. A többi skála esetében, azonos arányban, az emberek valamivel több mint 9%-a tartozik a szegények közé.

A szegény háztartások nemcsak számarányaikban, hanem jellemzőikben is különböznek egymástól eltérő skálákat használva. A KSH gyakorlatának megfelelő egy főre jutó számítás szerint a szegény háztartások átlagos taglétszáma messze meghaladva az országos átlagot, 3,8 fő. A hazai skálát alkalmazva 3,3 fő/háztartás, az OECD1-skála szerint 3,2 fő/háztartás, és az OECD2-skálával számolva már az országos átlagnál is alacsonyabb, 2,4 fő/háztartás. Azaz a skálák sorrendjét követve a szegény háztartások mérete egyre kisebb lesz. *Leegyszerűsítve: az egy főre jutó jövedelem alapján számolva a szegények az átlagosnál magasabb taglétszámú, többgyermekes családok, míg az EU gyakorlatában használt skálát alkalmazva az idős nyugdíjas, illetve egyedülálló háztartások.*

**9. táblázat****A szegény háztartások átlagos taglétszáma eltérő ekvivalencia-skálák választása esetén**

|                           | Taglétszám |
|---------------------------|------------|
| 1 fő                      | 3,8        |
| Magyar fogyasztási egység | 3,3        |
| OECD1 fogyasztási egység  | 3,2        |
| OECD2 fogyasztási egység  | 2,4        |

*Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000*

**10. táblázat**

**A háztartások korösszetételének megoszlása különböző szegénységi küszöbök mentén, százalék**

| A háztartások korösszetétele                  | Jövedelmi szegények (medián 60%-a) |                            |       |       | Országos<br>átlag |
|-----------------------------------------------|------------------------------------|----------------------------|-------|-------|-------------------|
|                                               | 1 főre<br>számítva                 | Magyar                     | OECD1 | OECD2 |                   |
|                                               |                                    | fogyasztási egység alapján |       |       |                   |
| Csak fiatalokból álló (30 év alatt)           | 13,2                               | 11,1                       | 10,9  | 8,6   | 7,1               |
| Csak középkorúakból álló<br>(30–60 év között) | 11,9                               | 20,1                       | 19,6  | 23,4  | 16,3              |
| Csak idősekből álló (60 év fölött)            | 3,8                                | 12,3                       | 12,9  | 28,9  | 25,2              |
| Fiatalokból és középkorúakból álló            | 61,8                               | 47,9                       | 47,3  | 31,2  | 37,7              |
| Fiatalokból és idősekből álló                 | 1,0                                | 0,6                        | 0,8   | 0,9   | 1,3               |
| Középkorúakból és idősekből álló              | 2,6                                | 4,0                        | 4,1   | 4,1   | 7,5               |
| Mindhárom generációból álló                   | 5,7                                | 4,1                        | 4,4   | 2,9   | 4,9               |
| Együtt                                        | 100,0                              | 100,0                      | 100,0 | 100,0 | 100,0             |

*Forrás:* KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

**11. táblázat**

**A különböző korösszetételű háztartások szegénységi kockázata eltérő szegénységi küszöbök mentén, RISK-mutató**

| A háztartások korösszetétele                  | Jövedelmi szegények (medián 60%-a) |                            |       |       | Országos<br>átlag |
|-----------------------------------------------|------------------------------------|----------------------------|-------|-------|-------------------|
|                                               | 1 főre<br>számítva                 | Magyar                     | OECD1 | OECD2 |                   |
|                                               |                                    | fogyasztási egység alapján |       |       |                   |
| Csak fiatalokból álló (30 év alatt)           | 13,2                               | 11,1                       |       | 8,6   | 7,1               |
| Csak középkorúakból álló<br>(30–60 év között) | 11,9                               | 20,1                       | 19,6  | 23,4  | 16,3              |
| Csak idősekből álló (60 év fölött)            | 3,8                                | 12,3                       | 12,9  | 28,9  | 25,2              |
| Fiatalokból és középkorúakból álló            | 61,8                               | 47,9                       | 47,3  | 31,2  | 37,7              |
| Fiatalokból és idősekből álló                 | 1,0                                | 0,6                        | 0,8   | 0,9   | 1,3               |
| Középkorúakból és idősekből álló              | 2,6                                | 4,0                        | 4,1   | 4,1   | 7,5               |
| Mindhárom generációból álló                   | 5,7                                | 4,1                        | 4,4   | 2,9   | 4,9               |
| Együtt                                        | 100,0                              | 100,0                      | 100,0 | 100,0 | 100,0             |

*Forrás:* KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

## A szegénység és a szegények jellemző különböző ekvivalenciaskála választása esetén

A hazai-skála alapján számított jövedelmi szegények 51,5%-a a létminimum alatt él és halmozottan szegény. Az OECD2-skála szerinti jövedelmi szegények valamivel kisebb arányára, 50,9%-ra igaz ez. A halmozottan szegény, kirekesztett szegények<sup>2</sup> kevesebb mint fele jövedelmi szegény, és egyben létminimum alatt élő. A létminimum alattiak – a többi számítási módhoz képest kiugróan nagy száma miatt – mindössze 15-16%-a tekinthető szegénynek a vizsgált másik két szempont alapján is.

### 12. táblázat

**A különböző szempontok – jövedelem (magyar skála), létminimum, kirekesztettség – alapján szegénynek tekintett népesség együttes előfordulása, százalék**

| Szegénység               | Jövedelem                    | Létminimum | Kirekesztés | Mindhárom |
|--------------------------|------------------------------|------------|-------------|-----------|
|                          | alapján számított szegénység |            |             |           |
| Jövedelem (magyar skála) | 100,0                        | 100,0      | 51,5        | 51,5      |
| Létminimum               | 31,2                         | 100,0      | 27,7        | 16,1      |
| Kirekesztés              | 43,5                         | 74,8       | 100,0       | 43,5      |
| Mindhárom                | 100,0                        | 100,0      | 100,0       | 100,0     |

### 13. táblázat

**A különböző szempontok – jövedelem (OECD2-skála), létminimum, kirekesztettség – alapján szegénynek tekintett népesség együttes előfordulása, százalék**

| Szegénység              | Jövedelem                    | Létminimum | Kirekesztés | Mindhárom |
|-------------------------|------------------------------|------------|-------------|-----------|
|                         | alapján számított szegénység |            |             |           |
| Jövedelem (OECD2-skála) | 100,0                        | 100,0      | 50,9        | 50,9      |
| Létminimum              | 30,4                         | 100,0      | 27,7        | 15,5      |
| Kirekesztés             | 41,8                         | 74,8       | 100,0       | 41,8      |
| Mindhárom               | 100,0                        | 100,0      | 100,0       | 100,0     |

Érdekes összehasonlítani, hogy az eltérő skálák alapján szegények közé tartozók milyen demográfiai-szociológiai jellemzőkkel rendelkeznek, és mennyiben különböznek egymástól és a kirekesztett szegények csoportjától.

A négyféle skála alapján számított jövedelmi szegények között lényeges demográfiai különbségek vannak, melyekről egy korábbi fejezetben már részletesen

<sup>2</sup> Kirekesztett (halmozottan) szegénynek tekintünk egy személyt vagy háztartást, ha az a jövedelem (1.), a fogyasztás (2.), a lakásjellemzők (3.), a lakásfelszereltség (4.) és szubjektív szempontok (5.) alapján legalább 3 dimenzió mentén szegény. Lásd erről bővebben Havasi Éva *Szegénység és társadalmi kirekesztettség a mai magyar társadalomban* című tanulmányát e számban.

szóltunk. Ugyanakkor nem találunk kiugró eltéréseket az életminőséget és annak megítélését illetően.

#### 14. táblázat

##### A szegények jellemzői különböző skálák alapján számolva, százalék

| Az érintett népesség demográfiai-<br>szociológiai jellemzői   | 1 fő | Magyar | OECD1 | OECD2 | Kire-<br>készített |
|---------------------------------------------------------------|------|--------|-------|-------|--------------------|
| Háztartás átlagos taglétszáma, fő                             | 3,8  | 3,2    | 3,2   | 2,4   | 2,6                |
| Iskoláskor alatti kisgyermek<br>100 háztartásra jutó száma    | 68   | 49     | 50    | 30    | 35                 |
| Általános iskolai tanulók<br>100 háztartásra jutó száma       | 68   | 51     | 45    | 29    | 35                 |
| Tanulók 100 háztartásra jutó száma                            | 94   | 74     | 67    | 44    | 43                 |
| Munkanélküliek 100 háztartásra<br>jutó száma                  | 42   | 39     | 39    | 29    | 22                 |
| A háztartásfő átlagos életkora, év                            | 42   | 46     | 47    | 53    | 55                 |
| Jelenleg nagyon szegénynek tartja<br>magát                    | 22,9 | 26,2   | 26,2  | 25,5  | 26,0               |
| Mindig szegény volt véleménye szerint                         | 15,1 | 16,7   | 17,2  | 13,9  | 20,4               |
| Soha nem volt szegény véleménye<br>szerint                    | 5,5  | 5,0    | 5,0   | 5,3   | 2,8                |
| Semmilyen esélyt nem lát a jobb<br>anyagi helyzetbe kerülésre | 33,4 | 39,0   | 39,0  | 47,0  | 63,6               |
| A lakását nem tudja elég melegen<br>tartani                   | 40,0 | 41,0   | 41,0  | 43,0  | 49,1               |
| Nem tud minden másnap húst enni                               | 73,3 | 75,2   | 75,0  | 75,8  | 79,5               |
| Nem tud szükség esetén új ruhát venni                         | 71,2 | 71,8   | 71,8  | 74,5  | 82,2               |
| Élelmiszer részaránya az össz-<br>kiadásban (medián)          | 37,0 | 37,1   | 37,1  | 37,1  | 44,7               |
| Van tartósan beteg személy<br>a háztartásban                  | 19,5 | 22,5   | 23,0  | 24,2  | 29,6               |
| Nedves, vizes, dohos lakás                                    | 26,7 | 26,8   | 26,9  | 26,7  | 37,1               |
| Nincs vezetékes telefonjuk                                    | 45,0 | 49,7   | 49,6  | 51,9  | 65,0               |
| Hagyományos fűtésű a lakás                                    | 42,6 | 47,8   | 47,7  | 47,0  | 86,2               |
| Nincs WC és fürdőszoba a lakásban                             | 28,0 | 32,0   | 32,7  | 34,5  | 63,1               |
| Mennyit ér a lakása, millió forintban                         | 8,2  | 8,5    | 8,5   | 7,4   | 3,5                |
| Egy háztartástagra jutó lakásérték                            | 2,2  | 2,7    | 2,7   | 3,1   | 1,3                |

Forrás: KSH Háztartási költségvetési felvétel, 2000

A kirekesztett szegények azonban lényegesen rosszabb helyzetben vannak, mint a jövedelmi szempont alapján szegények. Rosszabb minőségű lakáskörülmények között, szegényebben és kevesebb reménnyel élnek. Szegénységük nem átmeneti jellegű, közülük minden ötödik esetében életük egészét végigkísérő állapot.

A legszorosabb kapcsolatot a hazai és az OECD1-skála alapján számolt szegénység között találunk. Ebből logikusan következik az is, hogy az európai uniós adat-szolgáltatási kötelezettségünk során – a nemzetközi összehasonlításokban – ehhez a skálához kellene ragaszkodnunk. Hiszen fejlettségük korábbi szakaszában az EU-tagállamok is ezt alkalmazták. A jelenlegi hazai gyakorlatnak megfelelő – egy főre jutó jövedelem alapján történő – számítás megváltoztatása esetén is több-kevesebb ma szegénynek minősített ember kikerül a szegények közül, s ez, amennyiben a szociálpolitikai döntéseknél is figyelembe veszik, komoly érdeksérelmekkel járhat.

## Összegzés

Ebben a tanulmányban egy konkrét mérési probléma – a különböző nagyságú és összetételű háztartások életszínvonala, jóléte összehasonlításának – megoldására mutattunk be példákat. Minden egyes mérési megoldás, minden egyes ekvivalenciaskála mögött – kimondva vagy kimondatlanul – értékválasztás húzódik meg, melynek a szegénység számbavétele esetén komoly szakmai, etikai és politikai következményei is vannak. Ugyanakkor a statisztikai-szociológiai gyakorlatban az erre vonatkozó döntés legtöbbször rejtve marad. A szegénységgel foglalkozó irodalomban a skála megválasztásának hatására kevés figyelmet szentelnek, s a szegénységi adatok mögött is általában csak egy lábjegyzet utal arra, hogy melyik ekvivalenciaskála képezi a számítások alapját.

A szegénységet akár abszolút, akár relatív módon, akár objektív, vagy akár szubjektív ismérvek alapján, monetáris szempontból vagy nem monetáris tényezők figyelembe vételével vizsgáljuk, az ekvivalenciaskála megválasztása nem kerülhető ki. Bármely szegénységszámítási-módszert alkalmazunk, mindenképpen szükségünk van egy reális, a különböző háztartástípusokban élőket közös nevezőre hozó ekvivalenciaskálára. Az erre vonatkozó döntés hatása pedig legalább olyan fajsúlyú, mint a szegénységi nézőpont megválasztása.

## Irodalom

- Blundell, R.–A. Lewbell (1991): The information content of equivalence scales. *Journal of Econometrics*, 50: 49–68.
- Buhmann, B.–L. Rainwater–G. Schmaus–T. Smeeding (1988): Equivalence scales, well-being, inequality and poverty: sensitivity estimates across ten countries using the Luxembourg Income Study database. *The Review of Income and Wealth*, 34: 115–142.
- Charlier, E. (2002): Equivalence scales in an intertemporal setting with an application to the former West Germany. *The Review of Income and Wealth*, 48: 99–126.

- Éltető, Ö.–E. Frigyes (1968): New income inequality measures as efficient tools for casual analysis in planning. *Econometrica*, 36: 383–396.
- Lancaster, G.–R. Ray (1998): Comparison of alternative models of household equivalence scales: the Australian evidence on unit record data. *The Economic Record*, 74: 1–14.
- Lancaster, G.–R. Ray–M. R. Valenzuela (1999): A cross-country study of equivalence scales and expenditure inequality on unit record household budget data. *The Review of Income and Wealth*, 45: 455–482.
- Lewbel, A. (1989): Household equivalence scales and welfare comparisons. *Journal of Public Economics*, 33: 377–391.
- Lyssiotou, P. (1997): Comparison of alternative tax and transfer treatment of children using adult equivalence scales. *The Review of Income and Wealth*, 43: 105–117.
- Nicholson, J. L. (1976): Appraisal of different methods of estimating equivalence Scales and their results. *The Review of Income and Wealth*, 22: 1–11.
- Pollak, R.–T. Wales (1979): Welfare comparisons and equivalence scales. *American Economic Review*, 69: 216–221.
- Poverty Reduction in Estonia. Appendix 2. <http://www.ciesin.ee/undp/poverty/en/II.htm/>
- Radner, D. B. (1997): Noncash income, equivalence scales, and the measurement of economic well-being. *The Review of Income and Wealth*, 43: 71–88.
- Tsakoglou, P. (1991): Estimation and comparison of two simple models of equivalence scales for the cost of children. *The Economic Journal*, 101: 343–357.